

Çağdaş Çince Nezaket ve Nezaket İlkeleri

Politeness and Principles of Politeness in Contemporary Chinese

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Ecem Ceylan¹

Öz

Dil ve kültür ilişkisinde öne çıkan olgulardan biri olan nezaket, dil ve kültür gibi toplumdan topluma değişen normlara sahiptir. Bu normlar, her toplumun kültürel ve ahlak değerlerine göre şekil alarak toplumsal bir davranış formuna dönüşmektedir. Antik çağlardan itibaren Çin toplumu ahlak ve saygı kurallarına verdiği önem ile tanınmaktadır. Kültür ve ahlak kuralları aracılığıyla Çinceye kendine özgü bir yer edinen nezaket kuralları, Batılı araştırmacılardan Amerikalı Dilbilimci Robin Lakoff'un, İngiliz dilbilimci Geoffrey Neil Leech'in, Amerikalı dilbilimci Penelope Brown ve İngiliz sosyalbilimci Stephen G. Levinson'ın öne sürdüğü nezaket kuramlarından çok daha farklı dilsel, yapısal ve kültürel özellikler taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, öncelikle Batılı araştırmacılar tarafından ileri sürülen nezaket kuramları incelenecek, daha sonra Çin'de nezaket kavramının tarihsel kökeni hakkında bilgi verilerek Çinli dilbilimci Gu Yueguo (1990) tarafından ortaya koyulan Çağdaş Çince'deki Nezaket İlkeleri üzerinde durulacaktır. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde Çağdaş Çince'de nezaket üzerine yapılacak araştırmalara ışık tutmak ve Batıdaki nezaket dilinden daha farklı özellikler gösteren Çinceye özgü nezaket ilkelerini tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Gu Yueguo, Çağdaş Çince, Nezaket, Saygı

JEL Kodları: Z00, I0, I20

Abstract

Politeness, one of the prominent phenomena in the relationship between language and culture, has such norms that vary from society to society as language and culture. These norms turn into a social behavior form by taking shape according to the cultural and moral values of each society. Since ancient times, Chinese society has been known for its importance to the rules of morality and respect. Politeness rules, which have a distinctive place in Chinese through culture and moral rules, are much more than the theories of politeness put forward by Western researchers such as Lakoff, Leech, Brown and Levinson, and they have different linguistic, structural and cultural characteristics. Thus, in this study, first of all, the theories of politeness put forward by Western researchers will be examined the historical origin of the concept of politeness in China will be given and the Principles of Politeness in Contemporary Chinese will be emphasized by the Chinese linguist Gu Yueguo (1990). The aim of this study is to shed light on the researches to be done on Politeness in Contemporary Chinese in our country and to introduce the principles of politeness peculiar to Chinese, which has different characteristics than the language of politeness in the West.

Keywords: Gu Yueguo, Contemporary Chinese, Politeness, Respect

JEL Codes: Z00, I0, I20

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ecemceylan@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8989-8715.

Giriş

Dil, insanlar arasında iletişimin sürdürülmesindeki en önemli iletişim araçlarından biri olmaktan ziyade kültürün de taşıyıcısıdır. Dil, var olduğu günden itibaren toplumların yaşantılarına ve kültürlerine dair her bir ayrıntıyı günümüze kadar aktararak geçmiş toplumların tarihi, kültürü, edebiyatı, felsefesi, sanatı, örf ve adetleri vb. konular hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Bu nedenle de dil, canlı bir organizma olarak da nitelendirilmektedir² ki kültür de aynı özellikleri taşıdığından dolayı canlı bir varlık olarak kabul edilmektedir. Mesela Göçer'e göre; “*Kültür, bir milletin asırlar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarının kodlarını içine alan hafıza gibidir*” (Göçer, 2012: 50). Dolayısıyla kültür aracılığıyla milletlerin yüzyıllar boyunca sahip olduğu maddi ve manevi değerler nesilden nesle bir miras olarak aktarıla gelmiştir (Göçer, 2012).

Dil aracılığıyla manevi değerlerin aktarımında önemli bir role sahip olan nezaket kuralları, dil ve kültür ilişkisinde öne çıkan ilkelere aittir. Toplum dilbilimiyle de yakından ilişkili olan nezaket kavramı, Brown ve Levinson (1987) tarafından “*toplum düzeninin oluşumuna temel ve insan işbirliğinin ilk şartı*” olarak tanımlanmaktadır (Brown & Levinson, 1987; akt. Yaylagül, 2005: 151). Yine Brown (2015), “*nezaketin insanın sosyalliğinin doğasını en açık şekilde ortaya koyan dil kullanım özelliği olduğunu*” vurgulamıştır. Bunun yanı sıra dilin evrenselliği için önemli bir olgu olan nezaket, toplumlar arasında sağlıklı bir iletişim kurabilmek için de dikkat edilmesi gereken önemli hususlardandır. Her kültürde farklı şekillerde ifade edilmesine rağmen nezaketin toplumsal hayatta insanların değer verdiği konulardan biri olduğu aşikârdır. Hemen hemen her toplumda sosyal statülerine göre insanlara nasıl hitap edilmesi veya birbirleri ile konuşurken nasıl ifadeler kullanılması gerektiği, toplum içinde takınılması gereken tavırların veya karşılıklı iletişimde beden dilinin nasıl olması gerektiği üzerine uyulması gereken bazı nezaket kuralları bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Çinli dilbilimci Gu Yueguo'nun ileri sürdüğü Çağdaş Çince bulunan nezaket ilkelerini Türkçeye kazandırmak amaçlanmaktadır. Türk literatüründe daha önce değinilmemiş konulardan biri olması ise araştırmayı değerli kılmaktadır. Çalışmada öncelikle nezaket araştırmalarında önemli bir yer tutan Paul Grice, Robin Lakoff, Geoffrey Neil Leech, Penelope Brown ve Stephen G. Levinson gibi ünlü araştırmacıların nezaket kuramlarına yer verilecektir. Akabinde Çin'deki nezaket kurallarının tarihi kökeni hakkında bilgi verilerek Gu Yueguo (1990) tarafından ileri sürülen Çağdaş Çince nezaket ilkeleri incelenecek ve bu nezaket ilkelerinin Çin'deki araştırmalardaki yansımalarına değinilecektir.

1. Nezaket Kuramları

Brown (2015), birçok teorisyenin nezaket ilkesi üzerine yaptığı araştırmaları üç ana başlık altında incelemiştir: 1) Toplum kuralları olarak nezaket 2) Nezaket kurallarına bağlı olarak nezaket 3) Yüze yönelik nezaket.

1) Toplum kuralları olarak nezaket teorisi, yüksek statülü bir grup insana veya bireye

² Dilin biyolojiyle ilişkilendirilmesi 19. yüzyılda August Schleicher'a ait Stammbaum “aile ağacı” teorisiyle yaygınlaşmıştır (akt. Kerimoğlu, 2022: 2). Schleicher, dil için “insan iradesiyle belirlenemeyen, belirli yasalara göre ortaya çıkan, büyüyen ve kendilerini geliştiren ve sonra tekrar yaşlanıp yok olan doğal organizmalardır” tanımını kullanmıştır (akt. Kerimoğlu, 2022: 2; Schleicher, 1869: 21). Türkooloji de ise dilin canlı bir varlık olduğu yargısı Muharrem Ergin'in dil tanımıyla yaygınlaşmıştır (Ergin'den akt. Kerimoğlu: 2022: 3).

karşı toplumsal davranış ve konuşma normlarını içermektedir. Genellikle toplumların görgü ve ahlak kuralları içerisinde kendine yer bulan bu nezaket ilkeleri toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Toplumların kültüründe yer edinmiş teşekkür, selamlaşma ifadeleri, sofrada adabı, protokol kuralları vb. sosyal normlar doğal olarak belirli dilsel biçimlerin içinde bulunmaktadır (Brown, 2015).

2) Nezaket kurallarına bağlı olarak nezaket, genel ilkelere bağlı olarak uyulması gereken nezaket kurallarını içermektedir. Bu yaklaşım, 1970'lerde Paul Grice tarafından ortaya atılan "İşbirliği İlkeleri" üzerinden şekillenmiştir.³ İlk olarak dilbilimci Robin Lakoff tarafından ortaya atılan nezaket kuramında Grice'in İşbirliği İlkeleri"ne dayanan üç uyum kuralı üzerinde durulmuştur: 1) Dayatmadan kaçın 2) Seçenek sun 3) Dostluk kur (akt. Brown, 2015: 326).⁴ Lakoff'un öne sürdüğü bu kurallar, konuşmacı ile dinleyici⁵ arasındaki iletişimin düzgün bir şekilde ilerlemesini amaçlamaktadır. Lakoff, "Dayatmadan kaçın" kuralını aynı toplumdan veya farklı toplumlardan katılımcılar bir araya geldiğinde uygulanması gereken mesafe; "Seçenek sun" kuralını dinleyiciye hitap ederken dikkat edilmesi gereken hürmet; "Dostluk kur" kuralını ise iletişim esnasında muhatapların birbiri ile dostane ilişkiler kurması gerektiğinden konuşmacının dinleyici üzerinde bıraktığı etki olarak açıklamıştır (akt. Al-Duleimi, Rashid & Abdullah, 2016). Ancak Lakoff'un nezaket kuramını sadece üç kuralla tanımlaması genellikle araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Brown (1987: 246), Lakoff (1973, 1975) aksini iddia etse de, "*Lakoff'un kuramının evrensel olmadığını, kuramın en büyük eksikliğin üç kuralla tanımlanması olduğunu, bu nedenle de Lakoff'un bütünleştirici bir kuram ortaya koyamadığını*" vurgulamıştır. Al-Duleimi, Rashid & Abdullah (2016: 264), "A Critical Review of Prominent Theories of Politeness" adlı çalışmalarında, Lakoff'un (1973, 1975) nezaket kuramının, nezaketi ifade etmek için kullandığı terimlerin kafa karıştırıcı olmasından ve birbiri ile bir bütün içerisinde olmamasından kaynaklı olarak bütünleyici olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bunun yanı sıra nezaketin evrensel bir olgu olduğunun altını çizerek bu kuralların üç maddeye indirgenemeyeceğini, sonuç olarak da Lakoff'un "Üç Uyum Kuralı"nın genele hitap etmediğini savunmuşlardır (2016).

Nezaket üzerine araştırma yapan diğer öncü dilbilimcilerden Geoffrey Leech, kendi nezaket ilkelerini yine Lakoff gibi "Grice'in İşbirliği İlkeleri"ni esas alarak ortaya koymuştur. Leech (1983: 131), nezaketin kendi (self) ve öteki (other) diye adlandırılacak iki katılımcı arasındaki iletişim ile alakalı olduğuna dikkat çekmiştir. Konuşma esnasında, kendi genellikle "k (s)" ile tanımlanırken, öteki "ö (h)" ile tanımlanmaktadır. Ancak konuşmacılar, konuşma esnasında etraflarında bulunan veya bulunmayan üçüncü şahıslara da nezaket göstermek durumundadır. Dolayısıyla "öteki" ifadesi yalnızca dinleyici için değil, üçüncü şahıs

³ Grice'in "İş Birliği İlkeleri" nicelik, nitelik, bağıntı ve tutumdur. Nicelik ilkesi, sağlanacak bilginin miktarı ile alakalıdır. Konuşma esnasında gerektiği kadar bilgi verilmeli, gerekenden daha fazla bilgi verilmemelidir. Nitelik ilkesine göre katkı doğru bir şekilde yapılmalıdır. Bu ilke bazında yanlış olduğu inanan bir şey sunulmamalı, kanıtı olmayan, eksik bilinen bir şey söylenmemelidir. Bağlantı ilkesi, konuşmacıların bağlama yönelik, amacına uygun ifadeler kullanmasıyla ilgilidir. Konuşmacı, konuşurken konu dışına çıkmamalıdır. Tazir ilkesi, açık olmakla alakalıdır. "Açık olun" kuralı ile anlatımın belirsizliğinden kaçınılmalı, ifadelerin muğlaklığından uzak durulmalı, kısa ve öz konuşulmalı ve sistemli olunmalıdır (Grice 1975: 45-46; Coşar ve Usta, 2016: 145; Karasu, 2015: 101).

⁴ Lakoff tarafından öne sürülen Üç Uyum Kuralı, Hirik'in "Soru Tümceleri Üzerinden Nezaket Stratejisi Kurma" adlı çalışmada "bir şeyleri dayatma veya mesafeli ol", "seçenek ver veya saygı göster" ve "dinleyiciyi iyi hissettir veya samimiyet/dostluk kur" olarak verilmiştir (Hirik, 2022: 1154).

⁵ Türkiye'deki çalışmalarda araştırmacılar bu iki katılımcıyı, konuşur- dinleyici (Coşar ve Usta, 2016), konuşmacı-dinleyici (Yaylagül, 2005; Karasu, 2015) ve konuşur-muhatabı (Hirik, 2022) olarak adlandırmışlardır.

zamirleriyle belirtilen diğer kişiler için de tanımlayıcı olarak kullanılmaktadır. Üçüncü şahıslara gösterilen nezaket ise çeşitlilik gösterilebilmektedir. Bu nezaket türünde önemli olan üçüncü şahsın orada bulunup bulunmadığı veya üçüncü şahsın “k” ya da “ö” ile ilişkilendirip ilişkilendirilmeyeceği ile ilgilidir (Leech, 1983). Leech, bu durumu şu şekilde örneklendirmiştir: “K”, kendi eşinden söz ederken kıyasla, “ö”nün eşinden bahsederken daha nezaketli olmalıdır. Fakat Leech, bu nezaket unsurlarını ortaya koyarken bu unsurların kültürden kültüre değişiklik gösterebileceğini de özellikle vurgulamıştır (Leech, 1983).

İnsanların etkili iletişim kurmalarında nezaket ilkesinin önemli bir rol oynadığına dikkat çeken Leech, nezaket unsurlarını altı ilkeye ayırmıştır (Leech, 1983: 132):

- (1) Düşüncelilik İlkesi
 - a) Ötekine bedeli en aza indirmek
 - b) Ötekine faydayı en üste çıkarmak
- (2) Cömertlik İlkesi
 - a) Kendine yararı en aza indirmek
 - b) Kendi için bedeli en üste çıkarmak
- (3) Takdir Etme/Onaylama İlkesi
 - a) Ötekini küçümsemeyi en aza indirmek
 - b) Ötekini takdiri en üste çıkarmak
- (4) Tevazu İlkesi
 - a) Kendini övmeyi en aza indirmek
 - b) Kendini küçümsemeyi en üste çıkarmak
- (5) Uzlaşma İlkesi
 - a) Kendi ve öteki arasındaki uzlaşmazlığı en aza indirmek
 - b) Kendi ve öteki arasında uzlaşmayı en üste çıkarmak
- (6) Sempati İlkesi
 - a) Kendi ve öteki arasındaki antipatiyi en aza indirmek
 - b) Kendi ve öteki arasında sempatiyi en üste çıkarmak

Leech'e göre bu ilkeler arasında büyük bir bağlantı olmasına rağmen, her bir ilke bir diğerinin atıfta bulunduğu ölçütlerden farklı bir değerlendirme ölçütüne dayanmaktadır. Bu ilkelerden 1 ve 2, öteki ve kendi için gelecekteki eylemlerin bedeli ve faydası ile alakalı iken, 3 ve 4, “k”nin öteki ve kendi için iyi veya kötü bir şekilde aksettirdiği düşüncenin derecesi ile ilgilidir (Leech, 1983).

Çin nezaketine gelindiğinde, Çin nezaket kavramının ahlakla ilişkili olduğuna dikkat çeken Gu (1990), Çin nezaketini ahlak ilkelerine göre analiz etmenin daha uygun olacağını savunmaktadır (Gu, 1990: 243). Çünkü Çin'deki nezaketin kültüre özgü özellikleri, ne Brown ve Levinson'ın nezaket modeline ne de Leech'in nezaket ilkelerine birebir uyum sağlamaktadır. Bu bağlamda Gu (1990), Leech'in yaklaşımını temel alarak onun modelini geliştirmiştir.

3) Yüze yönelik nezaket, bireyin imajını korumak için yapılan yüze yönelik eylemleri kapsamaktadır. Erving Goffman (1967), “yüz”ü bireyin açıktan açığa dışı vurduğu benlik

sunumu olarak tanımlamıştır (akt. Brown, 2015). Toplumda iki tür yüz gereksinimi olduğuna dikkat çeken Goffman, yüzü “olumlu yüz” ve “olumsuz yüz” olarak ikiye ayırmıştır. Olumlu yüz, başkalarından onay alma isteği olarak tanımlanırken, olumsuz yüz diğerlerini kırmama/gücendirmeme isteği olarak ifade edilmiştir. Yüze yönelik eylemlerde yüz, her zaman potansiyel olarak risk altında olduğu için iletişim esnasında bu eylemler nezaket kurallarına uygun olarak düzenlenmelidir (akt. Leech, 1983). Kansu-Yetkiner, “İncelik Kuramı ve Yüz Olgusu Bağlamında Çeviri Çalışmalarında İşlevsel-Edimbilimsel Eleştiri Yöntemi Uygulaması” adlı çalışmada Goffman’ın (1955, 1959) yüz üzerine odaklandığı çalışmadaki “yüz” kavramını Çince den esinlendiğini aktarmıştır (2008). Yine aynı çalışmada, Goffman’ın (1955) yüz kavramını “sakınma süreçleri” ve düzeltme süreçleri” olarak iki temel grupta incelediği, sakınma süreçlerinin başkaları üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktan sakınmayı, düzeltme süreçlerinin ise bireyin kendi yüzüne ve başkalarının yüzüne karşı olası tehditleri önlemeyi kapsadığı belirtilmiştir (Kansu-Yetkiner, 2008).

Penelope Brown ve Stephen G. Levinson ise hem Goffman’ın teorisini temel olarak hem de İngilizce’deki halk terimlerinden biri olan “losing face” teriminden esinlenerek yeni bir kuram ortaya koymuşlardır (Brown & Levinson, 1987). Nezaketi kapsamlı bir şekilde ele alan bu kuramda yüz kavramı, olumlu yüz ve olumsuz yüz olarak iki başlık altında incelenmiştir. Olumlu yüz, bireyin diğerlerin tarafından beğenilme ve takdir edilme arzusu ile tanımlanırken, olumsuz yüz bireyin ifade ve eylem özgürlüğü gibi kişisel haklarını koruma arzusudur (Brown & Levinson, 1987: 312). Brown ve Levinson (1987); iki farklı duygu türü olması nedeniyle nezaketi de olumlu ve olumsuz nezaket olmak üzere iki başlığa ayırmıştır. Olumlu nezaket, uzun süreli ilişkiler sonucunda insanların karşılıklı olarak duygularını hesaba katma anlayışının ön planda olmasını ve sosyal yakınlık çerçevesinde gösterilen ilgi ve onay ifadelerini kapsamaktadır. Olumsuz nezaket, söylenmek üzere olan şey hoş karşılanmadığında ortaya çıkan saygı, kendini tutma, kaçınma ifadeleri olarak kendini göstermektedir. Çünkü Brown’a göre; “*birçok toplumda nezaket, incelik, hürmet, duyarlılık, soğukkanlılık, muhakeme, yakınlık, görgü, kibarlık gibi olumlu duyguların yanı sıra karşıt duygular barındıran kabalık, sosyal gaflar ve bunların sonucunda utanma ve aşağılanma gibi duygular da dikkat çekmektedir*”. (Brown, 2015: 326). Buna göre, insanların olumlu yüzüne hitap etmek, yapılan işi övmek, sempati göstermek, kişiye kendisini iyi hissettirmek gibi davranışlar olumlu nezaket örneği olarak gösterilirken, diğerlerinin olumsuz yüzüne hitap etmek, mahremiyet arzusuna saygı duymak ve onları kendi haline bırakmak gibi davranışlar olumsuz nezaketin içerisine girmektedir (Brown & Levinson, 1987). Ayrıca Brown ve Levinson (1987) kuramlarında nezaketi tanımlarken yüzü tehdit edici eylemlerin (FTA) varlığına da değinmiştir. Çalışmada dinleyicinin olumsuz yüzünü tehdit eden eylemler olarak emirler ve ricalar, tavsiyeler, hatırlatmalar, tehditler ve uyarılar, öneriler, söz verme, iltifatlar, kıskançlık, dinleyiciye yönelik güçlü olumsuz duyguların ifadesi gibi davranışlar gösterilmiştir (Brown & Levinson, 1987).

Çince deki nezaket kavramı ile karşılaştırıldığında ise Brown ve Levinson’ın olumsuz nezaket bağlamında ileri sürdükleri tavsiyeler, söz verme, özür dileme vb. davranışlar Çin’de olumsuz nezaket türüne girmemekle birlikte nezaket olgusu olarak değer görmektedir. Gu (1990: 242), bu duruma şu şekilde örnek göstermektedir: Bir Çinli (K), öteki kişi (Ö) daveti kabul edemeyeceğini bildirirse dahi (K hesabı ödeyeceğini belirtse bile), ö’yü akşam yemeğine davet etmekte ısrar edecektir. Avrupalılar bu durumu bireyin haklarını engelleyici bir davranış

olarak görecektir. Ancak Çin toplumuna göre; K'nin bu ısrarcı tutumu, K'nin ne kadar nezaketli biri olduğunu göstermektedir ve Çin'de nezaket göstergesi olarak kabul edilmektedir. Asıl k, ö'ye bu ısrarı yapmadığı takdirde nezaketsiz biri olarak görülecektir. Bu açıdan bakıldığında, Gu (1990), Çin verileri ışığında Brown ve Levinson'ın nezaket modelinin Çin'e uygun olmadığını düşünmektedir. Çünkü Brown ve Levinson'ın bireysel odaklı yaklaşımları toplum tarafından bireylere dayatılan kısıtlamalara yer vermemektedir.

Yine Mao (1994)'a göre; Brown ve Levinson (1987) tarafından ileri sürülen olumlu ve olumsuz yüz kavramı kültürel farklılıklara duyarlı olmasına ve detaylı açıklamalarına rağmen bireysel haklar üzerine odaklandığı için Çincedeki nezaket kavramını tam olarak açıklayamamaktadır. Benzer şekilde, Matsumoto (1988), Brown ve Levinson'un nezaket teorisi üzerine yaptığı eleştiride Batı ve Doğu arasındaki nezaket kuramlarındaki farklılığa dikkat çekmeye çalışmıştır. Matsumoto'ya (1988) göre; ilk başta Japoncada önerilen nezaket stratejilerinin dilbilimsel tezahürleri Brown ve Levinson'ın modelindeki stratejiye uyum sağlıyor gibi görünse de bu stratejilerin kullanım amaçları Brown ve Levinson'ın modeliyle uyumlu değildir.

Chen, He ve Hu (2013) ise Gu (1990), Mao (1994) ve Matsumoto (1988)'nun Çin ve Japon nezaketinin Brown ve Levinson'ın nezaket modeli ile uyuşmadığına dair tezine karşı farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Chen, He ve Hu (2013), Brown ve Levinson'ın nezaket modelinin vazgeçilmez bir parçası olan Sosyal Mesafe (The Social Distance), Göreceli Güç (The Relative Power) ve Mutlak Kıdem (The Absolute Ranking) faktörlerinin aynı veya farklı kültürlerde nezaketin değişkenliğini açıklamak amacıyla tasarlandığını vurgulayarak Çincedeki rica ifadelerinin “Güç” ve “Mesafe” kavramları ile uyuştuğunu vurgulamıştır. Bu yüzden de bu ifadelerdeki benzerliklerin Brown ve Levinson'ın nezaket modelinin evrensel olduğunu destekleyen kanıtlar olarak görülebileceğini savunmuşlardır (Chen, He & Hu, 2013).

2. Antik Çin'de Nezaket İlkelerinin Temeli

Nezaketsizlik kuramlarının batıdan çıktığı düşünüldüğünde, İngilizce “nezaketsizlik” kavramına Çince en yakın sözcük, “lǐmào” ile tanımlanmaktadır (Gu, 1990). Lǐmào (礼貌) sözcüğü, lǐ (礼) karakterinden türemiştir ve lǐ (礼) karakteri, Çağdaş Çince Sözlük'te birçok anlama karşılık gelmektedir: 1) Toplumsal hayatta ahlak kavramından ve adet alışkanlıklarından kaynaklı olarak meydana gelen ve herkes tarafından uyulması gereken kurallar 2) Saygı belirten tutum ve eylemler 3) Hediye 4) Nezaketli davranmak 5) Soyadı (Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo, 2012: 793). “Mào (貌)” karakteri ise “görünüş, dış görünüm” anlamlarına gelmektedir (Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo, 2012). Lǐmào (礼貌) sözcüğü bir bütün olarak incelendiğinde, sözlükteki karşılığı “belli görgü kuralları doğrultusunda, karşılıklı iletişim esnasında söz ve davranışlarda uyulması gereken tevazu ve saygı” demektir (Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo, 2012: 793).

Çince lǐ (礼) kavramı, genellikle Törenler Klasığı ve Konfüçyanizmle çağrışım yapmaktadır. Çin felsefesinin önemli düşünürlerinden biri olan Konfüçyüs (M.Ö. 551-M.Ö. 479) tarafından ortaya koyulan Konfüçyanizm⁶, Çin toplumu için yalnızca felsefeden ibaret olmamış, aynı zamanda ideal insanın, ahlaklı ve erdemli insanın nasıl olması gerektiğini

⁶ Ru Düşünce Ekolü, 儒家.

ayrıntılarıyla anlatan ahlaki değerler olarak kıymet görmüştür.⁷ Konfüçyüçyanizmde ahlak kuralları anlamına karşılık gelen lǐ (禮), tamamen nezaket kavramına karşılık gelmese de, içerisinde nezaket ve saygı unsurlarını da barındırmıştır. Toplumsal düzenin sağlanması için lǐ (禮) kurallarını düzenlemek isteyen Konfüçyüs, bu hedef doğrultusunda zhèng míng (正名) ilkesini ortaya koymuştur.⁸ Míng (名), Konfüçyüçyanizmde bireyin toplumsal statüsünün tanımını ve değerini kapsamaktadır. İsimlerin düzenlenmesi anlamına gelen “zhèng míng (正名)” ilkesi ise “toplumsal statülerine göre bireyleri bir bütün olarak mevkiine uygun yere koymak demektir” (Gu, 1990: 238).

Konfüçyüs, “zhèng míng (正名)” ilkesinin önemini şu sözlerle vurgulamıştır (Konfüçyüs, 2017: 99-100):

Zi Lu, Konfüçyüs'e şöyle dedi: Wei Beyi, sizin gidip beyliğini yönetmenizi bekliyor, orada ilk ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Konfüçyüs şöyle dedi: Öncelikle unvanların kullanılmasını düzelteceğim.

Zi Lu şöyle dedi: Bu ne işe yarayacak ki?

Konfüçyüs şöyle dedi: Nasıl bu kadar kaba olabiliyorsun! Üst insan anlamadığı konularda konuşmaktan imtina eder, eğer kelimeler (unvanlar) doğru kullanılmıyorsa, sözler de mantıklı bir bütün oluşturamaz. Sözler mantıklı bir bütün oluşturamazsa, işler belki yapılır belki yapılamaz, devletin törenleri ve müzik yapılamaz. Törenler ve müzik olmazsa, cezaların da bir anlamı kalmaz. Cezaların anlamı kalmazsa, halk arasında huzursuzluk baş gösterir, insan elini ayağını nereye koyacağını bile bilemez. Bu nedenle Üst İnsan bir kelime kullanıyorsa bunun mutlaka bir nedeni vardır, sözler mantıklı bir bütün oluşturur ve anlaşılır. Üst İnsan kelimelerin kullanımında muğlaklığa izin vermez .

Konfüçyüs, bu ilke ile toplumdaki insanların sosyal statülerine göre birbirine nasıl davranmaları gerektiğini aktarmış, bireylerin eğitim statülerine uygun şekilde göreve getirilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Gu ise Konfüçyüs'ün bu ilkesini temel alarak nezaket bağlamında sosyal statüye uygun şekilde konuşma yapmanın önemine değinmiştir (1990: 238). Gu'ya (1990: 238) göre bu hitap biçimi esas alındığında, bir hizmetkâr kendisinden söz ederken köle anlamına gelen “núcái (奴才)” ifadesini kullanmalı, efendisine ise “efendi, sahip” anlamına gelen “dàrén (大人) veya zhǔ rén (主人)” ifadeleri ile hitap etmelidir.

Törenler Klasığı içerisinde verilmek istenen ahlak kurallarında da yine saygı ve nezaket kavramları dikkat çekmektedir. Törenler Klasığı (lǐjì, 礼记)'nin girizgâhında “Ahlak kurallarının özü şudur ki: Her zaman her şeyde saygılı olunmalı. Ağırbaşlı, ince düşünceli görünmeli ve sakin konuşulmalıdır. Bunları yapmak kişiyi huzura ulaştıracaktır.”⁹ sözlerinin bulunması da bu tezi kanıtlar niteliktedir. Zhou döneminden itibaren süregelen bu ahlak kurallarının Konfüçyüçyanizm ile birlikte daha geniş kitlelere ulaşması, Çinlilerin saygı ve nezaket ilkelerinin şekillenmesini sağlamıştır. Bu nezaket ilkelerinde ise öz küçümseme, mütevazı (kibar) dil ve saygı dili daha belirgin bir yere sahip olmuştur.

⁷ Pan ve Kadar (2011: 1525), Konfüçyüçyanizm'i “din” olarak adlandırmak yerine “felsefe” olarak tanımlamayı tercih ettiklerini, felsefe olarak tanımlarken de Konfüçyüçyanizm ile kastettiklerinin aile, toplum ve devlet içindeki uyumu korumayı amaçlayan bir ahlaki değerler sistemi olduğunu belirtmişlerdir.

⁸ Gu, Konfüçyüs'ün lǐ kurallarını düzenleyerek aslında Zhou dönemindeki kölelik sistemine ve sosyal hiyerarşik düzene atıfta bulunduğunu vurgulamaktadır (Gu, 1990: 238).

⁹不敬，儼若思，安定辭。安民哉！（Konfüçyüs, t.y./2023）

Antik dönemlerde dikkat edilmesi gereken mühim hususlardan biri olan ahlak ve görgü kuralları, çağın değişimiyle birlikte yerini farklı nezaket kurallarına bırakmıştır. Bu nedenle eski dönemlerde kullanılan saygı ve nezaket ifadeleri de doğru orantılı olarak gelişerek değişime uğramıştır. Hatta Pan ve Kadar, “Historical vs. Contemporary Chinese Linguistic Politeness” başlıklı çalışmalarında geçmişten günümüze kadar Çin’deki nezaket tarihini karşılaştırmalı olarak incelemişler ve çağdaş döneme geçerken Çince var olan binlerce saygı ifadesinin artık kullanılmadığını ortaya koymuşlardır (Pan & Kadar, 2011). Bunun sebebini ise 1840’larda Çin’in Avrupa devletleri tarafından sömürgeleştirilmesine bağlamışlardır. Sömürgeleştirme döneminde batılı devletler tarafından küçümnenen Çin medeniyetinin geleneksel dil yapısı modernleşme çerçevesinde yeniden düzenlenmiş, bunun sonucunda ise Çin dili kademe kademe bu modernleşmeye ayak uydurmaya başlamıştır.¹⁰ Pan ve Kadar, bu değişimi sömürgeleştirme sonrası (postcolonial) dönemin etkisi olarak açıklamakta ve bu dönemde dil yapısı itibarıyla tarihsel olarak bu kadar büyük ve net bir değişime uğrayan başka bir dil bulunmadığını vurgulamaktadır (Pan & Kadar, 2011). Fakat Gu (1990) çağdaş döneme geçilmesi ile birlikte¹¹ saygı diline ait bazı ifadeler geçerliliğini yitirse de toplumsal ilişkilerde öne çıkan dört temel nezaket kavramının bozulmadan günümüze kadar geldiğine vurgu yapmaktadır: 1) Saygılı olmak 2) Mütevazı olmak 3) Sıcakkanlı Davranmak 4) Zarafet. Burada saygılı olmak ile kasıt, diğerlerinin yüzüne veya statüsüne yönelik takdir ve hayranlık göstergesidir. Alçakgönüllü olmak ile öz küçümseme ifade edilmek istenmektedir. Sıcakkanlı olmak, kişinin diğerlerine karşı ince, nazik ve misafirperver olmasını; zarafet ise kişinin diğerlerine karşı olan tutumunu belirtmektedir (Gu, 1990).¹² Gu’ya (1990: 240) göre nezaketli davranmak için bu ilkelerin hepsini birden uygulamak gerekmemektedir. İlkelerden herhangi birini kullanmak dahi Çince nezaket göstergesi olarak kabul edilmektedir.

3. Gu Yueguo (1990, 1992) Tarafından İleri Sürülen Nezaket İlkeleri

3.1. Öz Küçümseme İlkesi (贬己尊人准则)

Törenler Klasığı’nin (礼记) Quli Shang (曲礼上) bölümünde geçen “*Kendin hakkında mütevazı olup diğerlerine saygı göster*” sözü doğrultusunda şekillenmiştir (Konfüçyüs, Liji, t.y./2023).¹³ İlkeye göre; karşılıklı iletişim esnasında konuşmacı kendisinden bahsederken

¹⁰ Fidan (2011), “Çin Dili” adlı çalışmada, Çin dilinin gelişimini dört dönem altında incelemiştir: Eski Çince (M.Ö. 771-M.Ö. 220), Orta Çince (220-960), Erken Modern Çince (960-1900) ve Modern Çince (1900-...). Erken Modern Çince olarak adlandırılan dönemin sonlarına doğru (19. yüzyılın ortalarında), Batılı güçler karşısında yenilgiye uğrayan Qing Hanedanlığı, Japonya’da Meiji reformlarıyla başlayan modernleşmenin de etkisiyle dil alanında yenileşme hareketlerini başlatmıştır (Fidan, 2011: 7) Modern Çince olarak adlandırılan dönem ise Çin Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından dilde yapılan birçok reformla ulaşılan son evredir. 1911 yılında Çin Cumhuriyeti Pekin Hükümeti ulusal dili (guoyu, 国语) geliştirerek klasik yazı dilini konuşma diline çevirmek için çalışmalar yürütmüştür (Zhou, 1986: 7). 1913 yılında 88 uzmanın oluşturduğu bir komisyon toplantı yaparak komisyon tarafından seçilen 6500 karakter için fonetik alfabe oluşturmuştur. Bu alfabe ise Zhuyin Zimu (注音字母) adı verilmiştir. Çalışma, 1919 yılında Guoyin Zidian (国音字典) ismi ile yayımlanmıştır. Ancak bu çalışmada Güney-Kuzey lehçeleri arasındaki farklılıklardan dolayı ortak bir telaffuz oluşturulamaması nedeniyle akabinde ünlü dilbilimci Zhao Yuanren (赵元任) tarafından Pekin lehçesini temel alan yeni bir telaffuz sistemi (Zhuyin Fuhao, 注音符号) geliştirilmiştir. 1932 yılında bu çalışma, Çin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Guoyin Changyong Zihui (国音常用字汇) adı ile basılmıştır. Böylelikle ilk versiyon yürürlükten kaldırılmıştır. 1949 yılında Mao Zedong önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte dil devrimi yapılması neticesinde 1955 yılında bu konu üzerine Pekin’de iki büyük toplantı düzenlenmiştir. Toplantının sonucunda ortak dil anlamına gelen “国语 (Guóyǔ)” sözcüğü yerine “普通话 (Pǔtōnghuà)” sözcüğü kullanılmaya başlamıştır. 1958 yılında ise Çin Halk Cumhuriyeti tarafından yeni bir transkripsiyon ve telaffuz sistemi uygulamaya koyulmuştur (Fidan, 2011: 7-8).

¹¹ Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması (1949) kastedilmektedir.

¹² Törenler Klasığı’nda yer alan bu kavramlar, günümüze kadar nesilden nesle aktararak gelmiştir (Gu, 1990: 240).

¹³夫礼者, 自卑而尊人。

kendi seviyesini dinleyicinin seviyesinin daha altına koymaktadır. Saygı göstergesi olarak da dinleyicinin seviyesini üste çıkarmaktadır. Örneğin Çin toplumunda bir kişi kendi evlatlarından bahsederken küçük oğlan (xiǎozi, 小子) veya küçük kız (xiǎonǚ, 小女) ifadelerini kullanırken, dinleyicinin evlatlarından bahsederken saygı göstergesi olarak “oğlunuz” manasına gelen “língláng (令郎)” veya kızınız manasına gelen “líng’ài (令爱)” ifadelerini kullanmaktadır. Yine konuşmacı dinleyicinin babasından söz ederken “babanız” anlamına karşılık gelen “língzūn (令尊)”; dinleyicinin annesinden söz ederken “anneniz” anlamına karşılık gelen “língtáng (令堂)” veya “língcí (令慈)” ifadelerini kullanmayı tercih etmektedir (Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo, 2012).

Konuşmacı dinleyicinin soyadını sorarken “Sizin değerli/ saygın soyadınız nedir?” manasına karşılık gelen “Nín guìxìng? (您贵姓?) veya “Nín zūn xìng? (您尊姓?)” ifadelerini kullanarak dinleyiciyi yüceltmektedir. Bu soruya karşılık verirken saygı göstergesi olarak kendini daha alt seviyeye koyarak cevap vermektedir: “Küçük kardeşinizin soyadı Li. (“Xiǎodì xìng Lǐ. 小弟姓李。)” veya “Benim değersiz soyadım Li. (Jiàn xìng Lǐ. (贱姓李。)) (Gu, 1990: 247).

“Ziyaret etmek” kelimesi üzerine bir örneklendirme yapılacak olursa; konuşmacı dinleyiciyi ziyarete gittiğinde bu ziyaret kendisi tarafından “bàifǎng (拜访), bàihuì (拜会), bàiwàng (拜望), bàijiàn (拜见)” sözcükleri ile ifade edilmektedir. Ancak konuşmacı iade-i ziyaretten söz ederken “huíbài (回拜)” ifadesini kullanarak dinleyicinin konumunu yine üste çıkarmaktadır (Gu, 1990: 247)

Çince konuşmacının muhatabını övmesi durumunda muhatabın bu övgüyü kabul etmesi ise hoş bir davranış değildir. Böyle bir durum karşısında muhatap şu ifadeleri kullanabilir:

1) Estağfurullah!	Nǎlǐ nǎlǐ! (哪里哪里!)
2) O sizin teveccühünüz.	Nín guòjiǎng le! (您过奖了!)
	Miù zàn le! (谬赞了!)
3) Ben bu övgüye layık değilim.	Bù gǎndāng! (不敢当!)
4) Benim daha çok eksikğim var.	Wǒ zuò dé hěn bù gòu. (我做得很不够。)
	Wǒ hái chà dé yuǎn ne! (我还差得远呢!)

Ancak batı kültürünün de etkisiyle günümüzde Çince nadir de olsa övgüyü teşekkür ile kabul eden ifadeler görülmeye başlanmıştır.

Örneğin;

1) Böyle söylediğin için teşekkür ederim.	Xièxiè nǐ zhème shuō! (谢谢你这么说!)
2) İltifatın için teşekkür ederim.	Xièxiè nǐ de chēngzàn! (谢谢你的称赞!)
3) Beni bu şekilde gördüğün için teşekkür ederim.	

Xièxiè nǐ kàn dào le zhè yīdiǎn. (谢谢你看到了这一点。)

3.2. Selamlaşma/ Hitap İlkesi (称呼准则)

Muhataba uygun şekilde hitap edilmesi gerektiğini vurgulayan ilkedir. Çince de diğer dillerde olduğu gibi hitap açısından saygı ifadesi olarak genellikle “siz” anlamına gelen “nín, 您” ifadesi kullanılabilir. Bunun dışında Çin kültüründe farklı hitap biçimleri bulunmakla birlikte bu konuda belli ölçütler de gözlenmektedir. Çince hitap ifadeleri genellikle cümlenin başına getirilmektedir. Bu hitap biçimi, hitap edilen kişinin statüsünü ve kimliğini tanımlamaktadır. Dolayısıyla nezaket bağlamında önemli bir yer teşkil etmektedir. Örneğin; bu ölçüt alt-üst ilişkilerine ya da yaş olarak büyüklüğe ve küçüklüğe göre farklılıklar göstermektedir. Çin toplumunda yaşça küçük kişilerin yaşça büyük kişilere isimleriyle seslenmesi kaba bir davranıştır. Bir öğrencinin öğretmenine, bir hastanın doktora, bir memurun kıdemli bir memura ismiyle seslenmesi de doğru bir davranış değildir. Çinliler sokakta karşılaştığı birine seslenirken dahi “amca, teyze, beyefendi, hanımefendi” gibi hitap ifadeleri kullanmayı nezaket ifadesi olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Gu, dilbilim kuramlarına göre Çağdaş Çincedeki hitap ifadelerini konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiye bağlı olarak kategorilere ayırmaktadır: 1) Akraba olan/olmayan 2) Mevkii olarak üstün olan/olmayan 3) Meslek olarak üstün olan/olmayan 4) Tanıdık olan/olmayan 5) Meslektaş olan/olmayan 6) Aile ferdi olan/olmayan 7) Kadın/erkek 8) Genç/yaşlı 9) Resmi olan/Gayri resmi olan 10) Toplum içinde/ aile içinde (1992).

Çince selamlaşma, insanlar arasındaki sosyal ilişkiyi temsil etmektedir. Selamlaşmada yapılan küçük bir hata insanlar arasındaki iletişimde sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle iletişimin muntazam bir şekilde ilerleyebilmesi için selamlaşmada nezaket kuralları dikkate alınmalıdır. Örneğin; Çin’de yaşça büyüklere ve küçüklere hitap ederken “lǎo/xiǎo +soy isim” biçimi temel alınabilir. Çocuklara seslenirken ise “küçük dostum” anlamına gelen “xiǎo péngyǒu (小朋友)” ifadesi kullanılabilir. Ancak politik bakımdan üstün olan büyükelçinin eşiyile selamlaşırken, gündelik hayatta selamlaşmada kullanılan ifadeler yerine,¹⁴ “Dàshǐ fūrén nín hǎo! (大使夫人您好!)” ifadesinin kullanımı tercih edilmelidir. “Fūrén” kelimesi nezaket bağlamında “eş” anlamına gelen bir sözcüktür (Gu, 1992: 12).

Çince yaygın olarak kullanılan hitap biçimleri şunlardır:

1) Devrim döneminde Çin’de hitap biçimi olarak “yoldaş” anlamına karşılık gelen “tóngzhì, 同志” ifadesinin kullanımı yaygınlaşmıştır. “Tóngzhì”, Çince kelime anlamı olarak “ortak bir ülkü için çabalayan kişi veya insanların birbirleri için kullandıkları hitap biçimi” anlamlarına karşılık gelmektedir (Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo, 2012: 1307). Türkçede ise “aynı yolda yürüyen, aynı ülküyü taşıyanlardan her biri, bu ülkü uğrunda iş birliği yapan kimse” anlamı taşımaktadır (Güler, 2019). “16. yüzyıldan itibaren Osmanlı’da Kuzey Afrika’daki Garp ocaklarında görev yapan askerler ve memurlar için de bu hitap biçimi kullanılmıştır. Bununla birlikte “yoldaş”, yeniciler arasında mensubiyet bağına da ifade etmektedir” (Güler, 2019). Çin’de de orduda başlayan bu hitap biçimi, devrim sırasında devletin tüm kurumlarına, hatta işletmelere kadar yayılmıştır. Siyasi partiler tarafından kullanıldığında siyasi bir mana taşısa da “tóngzhì” bu dönemde eşitlik kavramını tam anlamıyla

¹⁴ Elçinin eşini tanıtırken konuşma dilinde sıkça kullanılan ve “eş” anlamına gelen “lǎopó (老婆)” hitabı tercih edilmemelidir.

yaşatmış ve unvanı ne olursa olsun herkes “tóngzhì” hitabı ile çağrılabilmiştir (Li, 2015).

2) Doktor, hemşire, avukat, öğretmen gibi meslek sahip olan kimselere seslenirken Çince “soy isim + meslek unvanı” hitap biçimi kullanılmaktadır.

Örnek: Wang Doktor (Wáng yīshēng, 王医生), Xu Hemşire (Xú hùshì, 徐护士), Song Avukat (Sòng lǜshī, 宋律师), Li Öğretmen (Lǐ lǎoshī, 李老师)...

3) Konuşmacı tanımadığı bir kişiye seslenirken “amca, teyze, beyefendi, hanımefendi” gibi hitap ifadeleri kullanılabilir. Shūshu (叔叔), āyí (阿姨), xiǎohuǒzi (小伙子), xiǎojiě (小姐).

4) Klasik Çince “xiānshēng (先生) veya “nǚshì” (女士) gibi hitap biçimleri, günümüzden farklı olarak öğretmenlere yönelik saygı hitabı olarak kullanılmıştır. Ancak “Yeni Kültür Hareketi”nden sonra Çin’de batı kültürünün özümsemesi sonucunda “xiānshēng” ifadesi yalnızca erkekler, “nǚshì” ifadesi ise sadece kadınlar için kullanılmaya başlanmıştır (Li, 2015: 15). Batıdan esinlenen bu hitap biçimlerinden “xiānshēng”, Türkçede “Bay”, İngilizcede “Mr.,” “nǚshì” ise Türkçede “Bayan”, İngilizcede “Miss. veya Mrs.” saygı hitaplarına karşılık gelmektedir.

5) Çince yaşça büyük kişilere saygı göstermek için genellikle “soy isim+ lǎo (老)” hitap biçimi tercih edilmektedir. Örneğin; Wú Lǎo (吴老), Zhāng Lǎo (张老). “Lǎo” hitabı yine Türkçede “Bay” anlamına karşılık gelmektedir (Li, 2015: 15).

6) Antik dönemlerden itibaren aile ve kan bağına oldukça önem veren Çinliler, aynı Türkler gibi zengin akrabalık hitaplarına sahip toplumlardan biridir. Çince kişinin anne tarafı için kullandığı akrabalık hitapları ile baba tarafı için kullandığı hitaplar farklılık göstermektedir. Yine kişinin kendi ailesi ve eşinin ailesi için kullandığı hitaplarda da çeşitlilik gözlemlenmektedir. Örneğin, bir çift, aile büyüklerinden bahsetmek istediğinde kadın kocasının babası için “kayınpeder” anlamına karşılık gelen “gōnggōng (公公)”, annesi için “kayınvalide” manasına gelen “popo (婆婆)” hitap ifadelerini kullanacaktır. Ancak konuşmacının kayınpederini ve kayınvalidesini kendi ailesinden biri olarak görmesi halinde, konuşmacı kendi ailesi için kullandığı “baba (bàba, 爸爸)”, “anne (māmā, 妈妈)” gibi hitap biçimlerini kocasının ailesi için de kullanabilmektedir (Li, 2015: 15).

7) Çince saygı dilinde konuşmacı, dinleyicinin akrabalarından bahsederken saygı hitabı olan “ling (令)”¹⁵ ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Örneğin; lingzūn (令尊¹⁶), lingtáng (令堂), lingyuè (令岳), lingláng (令郎), ling’ài (令爱)...¹⁷

8) Çince saygı dilinde muhatabın davranışlarına yönelik ifadelerden bahsederken bu ifadelerin başına “sizin” anlamına gelen “huì (惠), “chuí (垂)” veya “cì (赐)” gibi saygı hitapları getirilmektedir (Li, 2015: 15). Örneğin; “teşrifiniz” manasında huìgù (惠顾), “hediye ettiğiniz”

¹⁵ Muhatabın akrabalarından ya da muhatabla alakalı kişilerden bahsederken kullanılan saygı ifadesi (“Ling”, 2023).

¹⁶ Çince atalarına, yaşça büyük kişilere saygı hitabı olarak “zūn (尊)” ifadesi kullanılmaktadır. Akranlar veya gençler için ise saygı ifadesi olarak “xián (贤)” hitabının kullanımı tercih edilmektedir (Li, 2015: 15). Örneğin; kardeşiniz veya arkadaşınız manasında xiándì (贤弟), xiánzhī (贤侄), xiánqì (贤契) ifadeleri kullanılabilir (Li, 2023).

¹⁷ Öz küçümseme ilkesinin bulunduğu bölümde Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu hitap biçimlerinin “Öz Küçümseme İlkesi”nde de ele alınması ve iki ilke arasındaki benzerlik bazı araştırmacılardan tarafından eleştirilen hususlardan biri olmuştur (Zhou & Zhang, 2018).

manasında “huìzèng (惠贈)”, ilginiz, alakanız” manasında “chuí’ài (垂愛)”, öğrettikleriniz manasında “cìjiào (賜教)” ifadeleri kullanılabilir.¹⁸

9) Saygı dili bağlamında konuşmacı kendisinden bahsederken “bì (敝)”, “bǐ (鄙)” veya “xiǎo (小)” hitaplarını kullanmayı tercih etmektedir. “Ben” anlamına gelen bu hitap ifadeleri konuşmacıyı dinleyiciden daha alt konuma yerleştirerek “öz küçümseme ilkesi” doğrultusunda da kullanılmaktadır. Örneğin; “benim soyadım” manasında “bì xìng (敝姓)”, “bendeniz” manasında “bǐ rén (鄙人)”, “küçük kardeşiniz” manasında “xiǎodì (小弟)” kullanılabilir.

3. Zarafet İlkesi (文雅准则)

Gu’nun (1992) tabiriyle bir kişi kabaysa ve müstehcen bir dil kullanıyorsa toplum tarafından “nezaketten yoksun, eğitimsiz” biri olarak görülmektedir. Ancak kişi nazik bir dille konuşuyorsa, o nezaketi bilen biridir. Bu nedenle de nezaket genellikle eğitimle birlikte anılan bir unsurdur. Gu’nun (1992) zarafet ilkesi, argo kelimelerin ve ifadelerin yasaklandığı, kaba ve doğrudan söylemlerin daha az kullanıldığı, doğrudan söylemler yerine konuşmada örtmece sözlerle (dolaylı anlatım) daha fazla yer verildiği nazik konuşma biçimini kapsamaktadır.

Gu (1992: 13) çalışmasında kibar ve kaba dil ayrımını net bir şekilde anlatmak için şöyle bir örneklendirmeye başvurmuştur:

A, B'nin gitmesini istemekte ve B'ye bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

Kibar dil:

A: *Üzgünüm, hala yapacak işim var.*

A: *Duìbùqǐ, wǒ hái yǒushì. (对不起, 我还有事。)*

Kaba dil:

A: *Defol git!*

A: *Gǔndàn! (滚蛋!)*

Yine konuşmacının muhatabı ile konuşurken “*Yapacak başka bir işin var mı?*”, “*Zaman doldu*”, “*Gitmen gerek*”, “*Gitsene*”, “*Çık git*” gibi ifadeler kullanması zarafet ilkesine ters düşen durumlardan biridir (Gu, 1992: 13). Bu nedenle konuşmacı muhatabın gitmesini isterken örtmeceli bir dil kullanarak kişinin oradan uzaklaşmasını sağlamalıdır. Mesela bu durum karşısında nezaket dili olarak “*Üzgünüm, bugün işim çok. Senin işin varsa gidebilirsin. Beni beklemene gerek yok.*” gibi ifadeler tercih edilebilir.

Gong (2006) çalışmasında Gu’nun (1992) bu ilkesini anlatmak için kütüphaneci örneğini kullanmıştır. Gong’a göre; hizmet sektöründe bulunan bir kütüphanecinin statüsüne ve kurallara uygun bir şekilde doğru, nezaketli ifadeler kullanması okuyucuyu kendisine çekecektir.

Gong’a (2006) ‘a göre; bu ilke bağlamında kütüphanecinin kullanması gereken ifadeler şunlar olabilir:

¹⁸ Bu hitap biçimi yine “Öz Küçümseme İlkesi” ile bağlantılıdır.

1) Konunun ne olduğunu sorabilir miyim? Nasıl yardımcı olabilirim?

Qǐngwèn nín yǒu shé me shìqíng? Wǒ néng gòu bāngzhù nǐ ma?

请问您有什么事情? 我能够帮助你吗? (Gong, 2006: 2)

2) Şu an çok fazla kişi var. Herkesten sabırla beklemesini rica edeceğim. En kısa zamanda tüm öğrencilerimize prosedürlerin tamamlanması için yardımcı olacağız. Çok fazla zamanınızı almayacağız.

Xiànzài rén tǐng duō de, máfan dàjiā nàixīn dì děng yīxià, wǒmen yīdìng jǐnkuài bāng tóngxuémen bàn hǎo shǒuxù, bù huì dāngē tóngxuémen tài duō de shíjiān.

现在人挺多的, 麻烦大家耐心地等一下, 我们一定尽快帮同学们办好手续, 不会耽搁同学们太多的时间。 (Gong, 2006: 2)

Yine hizmet sektöründe zarafet ilkesinin kullanımına sıkça rastlanmaktadır. “Hoş geldiniz! (*Huānyíng guānglín! 欢迎光临!*)”, “Lütfen içeri buyurun. (*Qǐng jìn! 请进!*)”, “Kimi aramıştınız? (*Qǐng wèn nín zhǎo shéi? 请问您找谁?*)”, “Yardım edebileceğim bir şey var mı? (*Yǒu méiyǒu shénme shìqíng wǒ kěyǐ bāngmáng de? 有没有什么事情我可以帮忙的?*)”, “Çok özür dilerim. Sizi beklettim (*Bù hǎoyìsi, ràng nín jiǔ děng le! 不好意思, 让您久等了!*)” vb. ifadeler hizmet sektöründe geçen nezaket diline örneklerdendir.

4. Ortak Payda İlkesi (求同准则)

İletişim esnasında konuşmacı ve dinleyicinin eşit bir şekilde ihtiyaçlarının karşılandığı, uyum içerisinde sürdürülen nazik konuşma biçimidir. Geleneksel Çin kültüründe “yüz” kavramına verilen önem aşikârdır. Gu (1992: 13), ortak payda ilkesini, Çincedeki “yüz” kavramları ile eşleştirmektedir. Çince “yüz” kavramı ile eşleştirilen ifadeler “Yüzü olmak” manasında “yǒu liǎn (有脸)”, “yüzünü göstermek” manasında “lòu liǎn (露脸)”, “onurlandırmak” manasında “shǎng liǎn (赏脸)”, “yüzü kalmamak, itibarını kaybetmek” manasında “diū liǎn (丢脸)”, “yüzü yok” manasında “méi liǎn (没脸)”, “yüzünün derisi kalın, utanmayı arlanmayı bilmez” manasında “liǎnpí hòu (脸皮厚)” ifadeleri örnek gösterilebilir (Gu, 1992: 13). Bununla birlikte Çince yine “yüz” kavramı ile ilgili “yüzünün akıyla çıkmak” manasında “yào miànzi (要面子)”, “saygı göstermek” manasında “gěi miànzi (给面子)”, yüzüne karşı saygı göstermek/ göstermemek manasında “miànzi shàng guò dé qù/guò bu qù (面子上过得去 / 过不去)”, “saygılı/saygısız” manasında “miànzi dà / xiǎo (面子大 / 小)” ifadeleri bulunmaktadır (Gu, 1992).

Gu (1992), pragmatik bir bakış açısıyla, “miàn (面) ve liǎn (脸)” sözcüklerini genellikle azarlama, eleştiri, suçlama, davet ve istek ifadeleri ile ilişkilendirmektedir. Ortak payda ilkesi esas alındığında karşılıklı iletişim esnasında konuşmacı dinleyicinin yüzüne yönelik eylemlerinde daha dikkatli olmalıdır. Çünkü yüzü tehdit edici bu eylemler hem konuşmacının hem de dinleyicinin yüzünü tehlikeye sokabilmektedir. Dolayısıyla ortak payda ilkesinin devreye girmesiyle birlikte konuşmacı hem kendi yüzünü hem de dinleyicinin yüzünü koruyacaktır. Gu’ya (1992: 13) göre nezaket, konuşmacı kendi yüzünü veya diğerlerinin yüzünü korumayı dikkate aldığı anda faydalı bir araç haline gelmektedir. Mozi’nin “Birliği

Korumak (Shàng tóng, 尚同)” ilkesi ile bağdaştırılan ortak payda ilkesinde konuşmacı ve dinleyici farklı kişilik özelliklerine sahip olmasına rağmen birbirine saygı göstermeli, iletişim esnasında öncelikle ortak noktalara odaklanmalı, sonra farklılıklara, beğenilmeyen, eleştirilmek istenen noktalara değinmelidir (Gu, 1992).

Gu (1992) çalışmasında bu ilkeye yönelik bir örnek vermezken, Gong (2006), Gu Yueguo'nun nezaket ilkelerinin kütüphanedeki okuyucuların hizmetinde uygulanmasına dair yaptığı çalışmada konuya şu şekilde dikkat çekmiştir:

Okuyucuya hizmet verirken onu incitmek için okuyucunun kusurlarına veya fiziksel özelliklerine gülmek gerekmektedir. Okulumuzun etnik ulus okulu olması sebebiyle okulumuzda Zhuang etnik ulusundan birçok öğrenci bulunmaktadır. “Zhuang” ağzından etkilenen bu öğrencilerin Çince telaffuzları düzgün olmamakla birlikte anlaşılır da değildir. Biz bu durumu genellikle “jiāzhuàng (夹壮)” olarak adlandırmaktayız. Kütüphaneciler bu okuyuculara (Zhuang etnik ulusundan gelen) hizmet verirken onlara gülmemeli, konuşmalarını taklit ederek onlarla alay etmemeli, onları incitmemeli, sabırla dinlemeli, onların yavaş konuşmasına izin vermeli ve “Acele etme (bù yào jǐn, 不要紧)”, “Önemli değil (méi guānxi, 没关系)”, “Bir defa daha tekrar edebilir misin? (kěyǐ zài shuō yī biàn ma, 可以说一遍吗)” vb. ifadeler kullanarak onları teşvik etmelidir. Bu sözler okuyucuyu cesaretlendirerek rahatlatacaktır (Gong, 2006: 2-3).

Gong (2006)'un verdiği örnekten de anlaşılacağı üzere, Ortak Payda İlkesi'nde dikkat edilmesi gereken nokta konuşmacının dinleyicinin yüzüne yönelik söylediği sözlerdir. Konuşmacı, söylediği sözlerin dinleyicinin duygularını incitmemesine bilhassa özen gösterilmelidir. Dolayısıyla konuşmacı tarafından dinleyiciye yönelik ifadeler itinayla seçilmeli, sözlerde alaya yer verilmemelidir.

5. Ahlak, Söz ve Davranış İlkesi (德言行准则)

Leech tarafından ortaya koyulan nezaket kuramında bulunan “Düşüncelilik İlkesi”nde “Ötekine bedeli en aza indirgemek” ve “Ötekine faydayı en üste çıkarmak” kıstasları uygulanmaktadır. Gu tarafından (1992) ileri sürülen “Ahlak, Söz ve Davranış İlkesi” de Leech'in ilkesiyle benzer özellikler taşımaktadır. Gu (1992: 14), bu ilkenin Konfüçyanizm'de önemli bir yer tutan söz, ahlak ve eylem kavramlarıyla yakın bir ilişki içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Bu tezini ise “Konuşmalar” kitabı “Xiàn wèn, 宪问” bölümünde geçen sözlerle desteklemiştir:

Konfüçyüs der ki: Beyliğin (devletin) siyaseti Yol'a uygunsuzsa (iyi ve parlaksa), sözler ve davranışlar da samimi olur; beyliğin (devletin) siyaseti Yol'a uygun değilse (kötü ve karanlıksa) davranışlar samimi, sözler ihtiyatlı olur (Konfüçyüs, 2017: 107).

Konfüçyüs der ki: Erdemli kişilerin bilinen sözleri olur, ancak her bilinen sözü olan kişi mutlaka erdemli olmayabilir. Erdemli kişi cesurdur ama her cesur insan mutlaka erdemli olmayabilir (Konfüçyüs, 2017: 107).

Törenler Klasığı Za Ji Bölümü'nde (礼记·杂记) yine ahlak, söz ve davranışlar arasındaki ilişki net bir şekilde ortaya koyulmuştur:

Erdemli insan üç şeyden kaygı duyar: Kendisinin daha duymadığı bir bilgiyi hiç duyamayacağından, bilgiyi edindiğinde kavrayamayacağından, kavradıktan sonra ise bu bilgiyi kullanamayacağından endişelenir. Erdemli insan beş şeyden utanç duyar: Erdemli

insanın belli bir mevkide bulunup da söyleyecek bir sözü olmaması ayıptır. Erdemli insanın sözü olup da sözlerini uygulayamaması ayıptır. Erdemli insanın edindiği şeyleri kaybetmesi ayıptır. Erdemli insan çok toprağa sahip olup toprağa az emek veriyorsa ayıptır. Halk her şeyi eşit bir şekilde paylaşırken erdemli kişi kendisine bir pay daha fazla alıyorsa bu da ayıptır (Konfüçyüs, t.y./2023).

Gu (1992), bu ilkeyi konuşmacı ve komşusu arasında geçen bir diyalogla örneklendirmektedir:

A: Ben senin için tavuk alırım.

Jiǎ: Jī wǒ bāng nǐ mǎi.

甲: 鸡我帮你买。

B: Olur mu ki? Sana zahmet olur. Postaneye gideceğini söylememiş miydin?

Yǐ: Xíng ma, tài máfan nǐ le. Nǐ bùshì yào dào yóujú qù ma?

乙: 行吗, 太麻烦你了。你不是要到邮局去吗?

A: Sorun değil. Bisikletin sepetine koyarım. Hiç zahmet olmaz.

甲: 顺便。放在车筐里, 又不费事。

Jiǎ: Shùnbiàn. Fàng zài chēkuāng lǐ, yòu bù fèishì.

B: O zaman çok teşekkür ederim.

Yǐ: Nà tài xièxiè nǐ la.

乙: 那太谢谢你啦。

Üstteki diyalogda konuşmacı “senin için tavuk alırım” diyerek komşusuna faydayı üstte çıkarmaktadır. B'nin bu duruma karşılık doğrudan “tamam al, çok iyi olur” dememesi, B'nin nezaketli bir dil kullandığını ve kendine yararı en aza indirdiğini göstermektedir. Şöyle ki ortak payda ilkesi temel alındığında dinleyici, sadece kendi menfaatini düşünmeyerek konuşmacının da menfaatini gözetmektedir. Çin kültüründeki nezaket ilkeleri gereğince diyalogun bu biçimde ilerlemesi olağandır. Bir Çinli kendisine yardım teklif edildiğinde daveti hemen kabul etmekten ziyade konuşmacıya zahmet vermemek için teklifi öncelikle geri çevirecektir. Konuşmacı ise bu durum karşısında teklifinde ısrarcı olarak ona zahmet olmayacağını dinleyiciye aktaracaktır.

Gong (2006: 3), bu ilkeyi açıklarken “Başkalarından saygı ve övgü beklemenin insan psikolojisinin temel ihtiyaçlarından biri olduğunu, psikologlara göre herkeste aşağılık kompleksi olmasından kaynaklı olarak insanların az ya da çok diğerlerinin onları övmesinden hoşlandıklarını, övülmenin insanı iyi hissettirdiğini ve karşılıklı iletişimi güçlendirdiği” tabirini kullanmıştır. Ayrıca Gong (2006) iletişim esnasında konuşmacının birazcık zahmet çekmesi karşılığında saygının hissedilebileceğinin altını çizmiştir. Örnek olarak; çalışmasında kütüphanecilerin, kitap bilgisi vermek isteyen okuyucuları doğrudan Yazı İşleri Birimi'ne yönlendirmesini vermiştir. Okuyucu aslında iyi bir niyet ile kütüphaneciye yaklaşırken kütüphanecinin onu muhatap almaması ve doğrudan Yazı İşleri Birimi'ne yönlendirilmesi okuyucuyu gücendirecektir. Ancak kütüphaneci bunun yerine “Verdiğiniz bilgiler çok kıymetli. Hepsini not ettim. Bunları Yazı İşleri Birimi'ne iletteğim”, “Verdiğiniz destekten dolayı teşekkür ederiz.”, “Başka önerileriniz de olursa lütfen bizimle irtibata geçin” gibi daha nezaketli

ifadeler kullanmayı tercih ederse okuyucu hem kendini daha iyi hissedecek hem de kütüphaneci ile arasında dostane bir ilişki kurulacaktır (Gong, 2006: 3).

Yukarıda verilen örneklerde de olduğu gibi Ahlak, Söz ve Davranış İlkesi'nde nazik sözler ve davranışlar etkilidir. Konuşmacı kaba sözlerle kendi ifade etmek yerine dinleyiciye nezaketli bir şekilde yaklaşır, karşılığında dinleyici de konuşmacıya nazik davranacaktır. Eğer konuşmacı dinleyiciye sert bir dille yaklaşır, dinleyici de bu tepkiye karşılık sert bir tutum sergileyecektir. Çin kültüründe nezaket önemli olgulardan biri olmasına rağmen, her toplumda olduğu gibi Çin'de de konuşmacıların bu ilkelerin aksi şekilde tavırlar ortaya koyduğu durumlar olacaktır. Ancak Çince bu gibi durumların utanç verici olarak kabul edilmesi, dinleyicinin konuşmacı için saygısız, kaba biri olduğu izlenimine kapılmasına yol açabilir. Sonuç olarak; Çin toplumunda “yüzü korumak” yani “itibarı korumak” önem arz ettiği için bu tarz durumlara az rastlanmaktadır.

Sonuç

Batılı araştırmacılar tarafından ileri sürülen nezaket kuramları Çin nezaket ilkeleri ile karşılaştırıldığında kadim Çin medeniyetinin kültürünün dil ile iç içe geçtiği bir nezaket dili göze çarpmaktadır. Nezaket dili üzerine araştırma yapan Lakoff (1973, 1975), Leech (1983), Brown ve Levinson'ın (1987) nezaket kuramları, tüm dünyada olduğu gibi Çin'de de dikkat çekmiştir. Çinli araştırmacıların Çince nezaket dili üzerine eğilmesini sağlayan bu kuramlar, batıdaki nezaket ile Çin nezaketinin sıklıkla karşılaştırılmasına yol açmıştır. Bu karşılaştırmada etken olan noktalardan biri büyük ihtimalle kuramların evrensel olarak nitelendirilmesinden kaynaklıdır. Özellikle Brown ve Levinson'ın (1987) yüz kavramı üzerine şekillendirdikleri nezaket modelinin “evrensel”¹⁹ olarak nitelendirilmesi dünya çevresinde nezaket dili üzerine yapılan çalışmaların bu nezaket modeli ile karşılaştırılmasına ve eleştirilmesine sebep olmuştur. Bu konu üzerine araştırma yapan Çinli dilbilim uzmanı Gu (1990), batıdaki kuramları inceleyerek Çin'deki nezaketin ahlak temelleri üzerine kurulduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Çin nezaketinin Brown ve Levinson'ın nezaket modeline uymadığını vurgulamıştır. Bu tezini savunmak için de Çinliler arasında geçen davet kurallarına yer vermiştir. Gu'ya göre Çin nezaketinde konuşmacının dinleyiciyi davet ederken bu davetinde ısrarcı olması, dinleyicinin konuşmacıya yük olmamak için bu daveti öncelikle reddetmesi, konuşmacının ise bu redde karşılık davetinde ısrara devam etmesi önemli nezaket kurallarındandır. Ancak Brown ve Levinson'ın nezaket modeline göre, davetteki ısrar dinleyicinin olumsuz yüzünü tehdit etmekle birlikte bireyin kişisel haklarına da müdahaledir. Fakat Gu'nun (1990) Brown ve Levinson'ın nezaket modelini sadece Çin'deki davet kuralları ile sınırlandırması ve “yüz” kavramı üzerine derinlemesine araştırma yapmaması “yüz” kavramı üzerine araştırma yapan Çinli dilbilimci Mao (1987) tarafından eleştirilmiştir.

Mao (1994) eleştirisini ortaya koyarken Gu'nun çalışmasında bulunan noksanlıklara dikkat çekmeye çalışmış ve Çin nezaketini kavramak için miânzi ve liân kavramlarının kültürel ve işlevsel açıdan incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Mao (1994) Çin nezaketini öz küçümseme ve ötekine saygı gösterme eğilimi olarak belirleyen Gu'nun bu teorisine de karşı çıkarak ilkeleri standart bir kalıba uydurmak yerine halkın bakış açısına odaklanmak ve

¹⁹ Brown ve Levinson'ın (1987) nezaket kuramı üzerine yaptıkları ve evrensel olarak nitelendirdikleri çalışmanın adı “Politeness: Some Universals in Language Usage (Nezaket: Dil Kullanımında Bazı Evrensel Unsurlar)”dır.

kavramları diğer kültürlerle karşılaştırmak gerektiğine dikkat çekmiştir (1994).

Chen, He ve Hu (2013) ise çalışmalarında Gu'nun (1990) Çin nezaketi için öne sürdüğü ilkeleri incelediklerini ve bu ilkelerle Brown ve Levinson'ın evrensel nezaket modeli arasında bir çelişki olduğuna dair bir şey göremediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Çince'deki rica ifadelerinin Brown ve Levinson'un “Güç” ve “Mesafe” kavramları ile uyduğuna vurgulayarak Gu ve Mao'nun aksi bir fikir beyan etmişler ve bu uyumu öne sürerek Brown ve Levinson'ın nezaket modelinin evrensel olduğunu savunmuşlardır (Chen, He & Hu, 2013: 155-156).

Wang ve Zeng (2000), “Yě Tán Lǐmào Yuánzé: Jiān yǔ Gù Yuē Guó Xiānshēng Shāngquè (也谈礼貌原则—兼与顾曰国先生商榷)” başlıklı çalışmalarında, Gu'nun (1992) beş nezaket ilkesini Leech'in nezaket kuramı ile karşılaştırmışlar ve bu konu üzerinde iki soruna odaklanmışlardır: 1) Gu'nun ileri sürdüğü nezaket ilkeleri arasında mantıksal bir tutarlılık bulunmaması. Buna örnek olarak da “Öz Küçümseme” ve “Selamlaşma/ Hitap” ilkelerinin içeriğinin benzerliğini göstermişlerdir. 2) Gu'nun Çin kültürüne ve tarihine uzanan beş nezaket ilkesinin günümüz Çin'inde mevcut olan nezaket olguları hakkında detaylı bir açıklama sunmamasıdır. Çünkü “Öz Küçümseme” ilkesi Çinlilerin geçmişte kullandıkları nezaket ilkelerinden biridir. Günümüzde ise Çinliler nezaket olgularından biri olarak öz küçümsemeyi tercih etmemekte, “diğerlerine saygı göster” ilkesi bağlamında hareket etmektedir (akt. Zhou & Zhang, 2018).

Zhang and Yu (2016) “Hànyǔ Gōngwéi Huíyīng Yǔ “Duìbǐ Gōngwéi” Móshì De Huìhuà Fēnxī (汉语恭维回应语“对比恭维”模式的会话分析)” başlıklı çalışmalarında benzer fikirler ileri sürerek Çin geleneksel kültürünün batının da etkisiyle sürekli olarak değişime uğradığını, modern toplumun “başkalarını yüceltme ilkesi” dışında kendisi için daha nesnel öz değerlendirmeler yaptığını ve “öz küçümseme” ifadelerinin kullanımının zaman içerisinde azaldığını vurgulamışlardır. Bu tezlerine de “Öz Küçümseme” ilkesine göre Klasik Çince'de “benim ailem” anlamına gelen “hán shè, 寒舍” yerine günümüzde “wǒ jiā, 我家”; “ben, bendeniz” anlamına gelen “bǐ rén, 鄙人” ifadesi yerine “běn rén, 本人” ifadelerinin kullanımını örnek göstermişlerdir (Zhang & Yu, 2016: 614).

Buna benzer şekilde, Zhu'nun (1998: 22) mektuplaşmalarda nezaket üzerine yaptığı “Shūxìn Yǔ Piān Lǐmào Xiànxàng Diàochá (书信语篇礼貌现象调查)” başlıklı çalışmasında mektuplaşma üzerine anket yapılmış, ancak anket sonucunda diğer uzmanların da vurguladığı gibi “Öz Küçümseme” ilkesinin kullanımına rastlanmamıştır. Tüm bu araştırmalar, Gu'nun nezaket ölçütlerinden “Öz Küçümseme” ilkesinin kullanımının yıllar içerisinde azaldığını gösteren kanıtlar olarak görülebilir.

Zhou ve Zhang (2018) ise araştırmacıların Gu'nun nezaket kuramını farklı açılardan eksik veya sınırlı bulması sebebiyle Gu (1990, 1992) tarafından Leech'in ilkeleri temel alınarak şekillendirilen nezaket ilkelerini araştırmacıların önerileri doğrultusunda yeniden gözden geçirmişler ve bu nezaket ilkelerini yeniden formüle etmeye çalışmışlardır.

Aslında yapılan araştırmalarda Gu'nun nezaket ilkeleri farklı açılardan eleştirilmiş olsa da araştırmacıların Gu'nun çalışmasına verdikleri önem ortadadır. Batıdaki bilim insanlarının bulgularıyla karşılaştırıldığında nezaket olgusunun farklı bir perspektifini sergileyen çalışma, Çin nezaketinin kültüre ve dile özgü olduğunu kanıtlamaktadır. Gu'nun nezaket ilkeleri, ilk

başta Brown ve Levinson'ın (1987) nezaket modelinin evrensellik olgusuna bir tepki olarak görülse de esasen Çin nezaketi üzerine yapılan araştırmaların fitilini ateşlemiştir. Gu'nun araştırması sayesinde batı literatürüne Çin nezaket olgusuna dair yeni veriler girmiştir. Elbette ki yeni araştırmalar ile karşılaştırıldığında Gu'nun araştırması ve araştırmada geçen Batıdaki nezaket kuramlarına yönelik eleştiriler sınırlı kalmaktadır. Özellikle, Mao'ın (1994) da vurguladığı gibi Çin nezaketini daha iyi kavramak için miânzi ve liân kavramlarının kültürel ve işlevsel açıdan daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte araştırmada Brown ve Levinson'ın nezaket modelindeki “yüz” kavramı ile Çincedeki “yüz” kavramının ayrıntılı karşılaştırılmasının bulunmaması yine araştırmanın sınırlı kaldığı noktalardan biridir. Gu (1990), Leech'in nezaket kuramının Çin nezaketine daha çok uyum sağladığını söylerken de yine kuramsal açıklamalara çok yer vermemiştir. Ancak yine de tarihe dönüp bakıldığında Gu'nun çalışması Çin nezaket ilkelerini sınıflandırarak ortaya koyan mühim çalışmalardan biri olmuştur.

Bazı araştırmacılar Gu (1990)'nun nezaket kuramında ileri sürdüğü “Öz Küçümseme” ilkesi artık kullanılmadığı için bu ilkenin nezaket kuramına dâhil edilmesini eleştirseler de bu ilkenin varlığı araştırmacılara Antik Çin'deki nezaket kuralları hakkında net bir bilgi sunmaktadır. Ayrıca dilin ve dil kurallarının sürekli olarak yenilendiği düşünüldüğünde bazı nezaket ilkelerinin günümüzde kullanılmaması olağan bir durumdur. Fakat Gu (1990) çalışmasını “Çağdaş Çince Nezaketi İlkeleri” olarak sınırlamasaydı ve nezaket ilkelerini Klasik Çince ve Çağdaş Çince nezaket ilkeleri olarak iki başlık altında toplasaydı belki bu karışıklığı biraz da olsa önleyebilirdi. Kuram karşılaştırmaları, kuramlardaki açıklamaların noksanlıkları ve bazı ilkelerin günümüze uyum sağlayamaması dışarıda bırakıldığında, Gu'nun (1990) çalışması Antik ve Günümüz Çincesinde kullanılan nezaket ilkelerini bilim dünyasına tanıtan ve Çin'deki nezaket ilkelerini özümsemek için kullanılacak önemli başvuru kaynaklarından biridir.

Extended Abstract

When the theories of politeness put forward by Western researchers are compared with the principles of Chinese politeness, a politeness language in which the culture of ancient Chinese civilization is intertwined with the language stands out. The theories of Politeness of Lakoff (1973, 1975), Leech (1983), Brown and Levinson (1987), researched the language of politeness, attracted attention in China as well as all over the world. These theories, which enabled Chinese researchers to focus on the language of politeness in Chinese, have led to frequent comparisons of Western politeness with Chinese politeness. One of the factors in this comparison is probably due to the universal characterization of theories. In particular, the characterization of the politeness model that Brown and Levinson (1987) shaped on the concept of face as "universal" has led to the comparison and criticism of the studies on the language of politeness around the world with this model of politeness. The Chinese linguist Gu (1990) examined the theories of politeness in West and emphasized that politeness in China was founded on moral foundations. Therefore, he pointed out that Chinese politeness does not fit Brown and Levinson's model of politeness. Gu developed Contemporary Chinese politeness principles, which have different characteristics from the Western ones, based on Leech's (1983) principles of politeness in 1990. He collected the principles of politeness in four categories in his study in 1990: The Self-denigration Maxim, The Address Maxim, The Generosity and Tact

Maxims, The Balance Principle. In his study in 1992, he developed these politeness principles and divided them into five: 1) The Self-denigration Maxim 2) The Address Maxim 3) The Refinement Maxim 4) Balance Maxim 5) The Virtues-Words-Deeds Maxim.

In this study, it is aimed to bring the politeness theory put forward by the Chinese linguist Gu Yueguo into Turkish. The fact that it is one of the issues that has not been mentioned before in Turkish literature makes the present study valuable. In the study, first of all, the politeness theories of famous researchers such as Paul Grice, Robin Lakoff, Geoffrey Neil Leech, Penelope Brown and Stephen G. Levinson, which have an important place in politeness studies, will be included. Afterwards, by giving information about the historical origin of politeness rules in China, the principles of politeness in Contemporary Chinese put forward by Gu Yueguo (1990) will be examined and the reflections of these politeness principles on studies in China will be mentioned.

Gu Yueguo (1990, 1992) pointed out that the concept of politeness in Contemporary Chinese is related to morality, unlike the West, and argued that it would be more appropriate to analyze Chinese politeness according to moral principles. Because the culture-specific features of politeness in China fit neither Brown and Levinson's (1987) model of politeness nor Leech's principles of politeness. In this context, Gu (1990) developed his model based on Leech's (1983) approach.

Gu's principles of politeness are one of the most cited studies in the academic world but have also been criticized by many researchers. For example, a few of the criticisms in Gu's (1990, 1992) research are that the general definition of politeness in China is inadequate, the principles cannot be put together properly, the research on the concept of face in Chinese is limited, and that the principle of self-deprecation is one of Gu's principles in today's Chinese are not used, and that the principles of self-contempt and greeting are similar to each other.

In fact, although Gu's principles of politeness have been criticized from different perspectives in studies, the significance that researchers attach to Gu's work is obvious. The present study, which reveals a different perspective of the phenomenon of politeness compared to the findings of scientists in the West, proves that Chinese politeness is culturally specific. Of course, compared to recent studies, Gu's research and criticisms of Western politeness theories in the research are limited. In particular, as Mao (1994) emphasized, the concepts of *miànzi* and *liǎn* should be examined in more detail in terms of cultural and functional aspects in order to better understand Chinese politeness in the study. However, the lack of a detailed comparison of the concept of "face" in Brown and Levinson's politeness model with the concept of "face" in Chinese is another limitation of the study. While Gu (1990) said that Leech's theory of politeness is more compatible with Chinese politeness, he also did not give much space to theoretical explanations. However, when we review the history, Gu's work has been one of the important studies that categorizes the principles of Chinese politeness. Although some researchers criticize the inclusion of this principle in the politeness theory, since the principle of "Self-Contempt", which Gu (1990) put forward in the theory of politeness, is no longer used, the existence of this principle provides researchers with clear information about the rules of politeness in Ancient China. In addition, considering that the language and language rules are constantly renewed, it is normal that some politeness principles are not used today. However,

if Gu (1990) had not limited his work to “Principles of Politeness in Contemporary Chinese” and gathered the principles of politeness under two headings, namely, the principles of politeness in Classical Chinese and Contemporary Chinese, perhaps he could have avoided some of this confusion. When theory comparisons, the shortcomings of explanations in the theories and the inability of some principles to adapt to the present are excluded, Gu's (1990) study is a noteworthy reference source that introduces the politeness principles used in Ancient and Contemporary Chinese to the literature and can be used to adopt the politeness principles in China.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti hâlinde Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethical Approval: The author declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's author.

Kaynakça

- Al-Duleimi, H. Y., Rashid, S. M., & Abdullah, A. N. (2016). A critical review of prominent theories of politeness. *Advances in Language and Literary Studies*, 7(6), 262-270.
- Brown, P. (1976). Women and politeness: A new perspective on language and society. *Reviews in Anthropology*, 3(3), 240-249. <https://doi.org/10.1080/00988157.1976.9977235>
- Brown, P. (2015). Politeness and Language. In *The international encyclopedia of the social and behavioural sciences (IESBS)* (2nd ed., 326-330). Elsevier.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: some universals in language usage*. (Vol. 4). Cambridge University Press.
- Chen, R., He, L., & Hu, C. (2013). Chinese requests: In comparison to American and Japanese requests and with reference to the “east-west divide”. *Journal of Pragmatics*, 55, 140-161.
- Coşar, A. M. ve Usta, Ç. (2016). Nasreddin Hoca fıkralarında Grice'in işbirliği ilkesinin ihlali. *Millî Folklor*, 28(109), 141-152.
- Fidan, G. (2011). *Çin dili ve Çince dilbilgisi*. Efil Yayınevi.
- Gong, J. 龚军 (2006). Liangyan yi ju san dong nuan- Gu Yueguo xiansheng de limao yuanze zai tushuguan duzhe fuwu zhong de yunyong 良言一句三冬暖——顾曰国先生的礼貌原则在图书馆读者服务中的运用. *Tushuguan Jie 图书馆界*, 1-3.
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole, & J. Morgan (Eds.), *Syntax And Semantics 3*, (41-58). Academic Press. <https://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-Logic.pdf>
- Gu, Y. (1990). Politeness phenomena in modern Chinese. *Journal of Pragmatics*, 14(2), 237-257.
- Gu, Y. 顾曰国 (1992). Limao, yuyong yu wenhua 礼貌、语用与文化. *Waiyu Jiaoxue yu Yanjiu 外语教学与研究*, (4), 10-17.
- Hirik, S. (2022). Soru tümceleri üzerinden nezaket stratejisi kurma. *Karadeniz Araştırmaları*. 19(76), 1143-1178.
- Kansu-Yetkiner, N. (2008). İncelik kuramı ve yüz olgusu bağlamında çeviri çalışmalarında işlevsel-edimbilimsel eleştiri yöntemi uygulaması. *Dilbilim Araştırmaları*, 19, 31-49.
- Karasu, K. (2015), Türkçe ve Arapça nezaket ifadeleri: karşılaştırmalı bir inceleme. *Nüsha*, 40, 93-128.
- Kerimoğlu, C. (2022). Dil canlı bir varlık mıdır?. *Gazi Türkiyat*, 30, 1-11.

Konfüçyüs (2017). *Konuşmalar* (G. Fidan, Çev.). Dedalus Kitap.

Konfüçyüs (t.y.). *Liji Quli*. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://ctext.org/liji/qu-li-i> adresinden alınmıştır.

Konfüçyüs (t.y.). *Liji Zaji*. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://ctext.org/liji/za-ji-ii/zhs> adresinden alınmıştır.

Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. Longman.

Li, Y. 李屿. (2015). *Zhong Ri limao yuyan yuqi wenhua jiazhi guan bijiao yanjiu* 中日礼貌语言与其文化价值观比较研究 [Master's thesis]. Chongqing Shifan Daxue 重庆师范大学.

Mao, L. R. (1994). Beyond politeness theory: 'face' revisited and renewed. *Journal of Pragmatics*, 21(5), 451-486.

Pan, Y., & Ka'da'r, D. Z. (2011). Historical vs. contemporary Chinese linguistic politeness. *Journal of Pragmatics*, 43, 1525-1539.

Schleicher, A. (1869). *Darwinism tested by the science of language* (A.V.W. Bickers, Trans.). John Camden Hoten.

Yaylagül, Ö. (2005). Eski Türkçede nezaket ifadeleri. *Millî Folklor*, 17(68), 151-165.

Zdic. Ling kavramı. *Han Dian*. <https://www.zdic.net/hans/%E4%BB%A4> adresinden 05.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Zdic. Xián kavramı. *Han Dian*. <https://www.zdic.net/hans/%E8%B4%A4> adresinden 05.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Zhang, Y., & Yu, G. 张艳红 & 于国栋 (2016). Hanyu gongwei huiying yu "duibi gongwei" moshi de huihua fenxi 汉语恭维回应语“对比恭维”模式的会话分析. *Xiandai Waiyu* 现代外语, 39(5), 605-615.

Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo Cidian Bianji Shibian 中国社会科学院语言研究所词典编辑室编 (2012), *Xiandai Hanyu Cidian* 现代汉语词典. Shangwu Yinshuguan 商务印书馆.

Zhou, L., & Zhang, S. (2018). Reconstructing the politeness principle in Chinese: A response to Gu's approach. *Intercultural Pragmatics*, 15(5), 693-721.

Zhou, Y. (1986). Modernization of the Chinese language, *International Journal of the Sociology of Language*, (59), 7-24. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1986.59.7>

Zhu, W. 朱维芳 (1998). Shuxin yu pian limao xianxiang diaocha 书信语篇礼貌现象调查. *Waiyu Jiaoxue yu Yanjiu* 外语教学与研究, 1, 17-22.